

Nieuwe kansen in een veranderend veld

Team Nederlandwordtanders

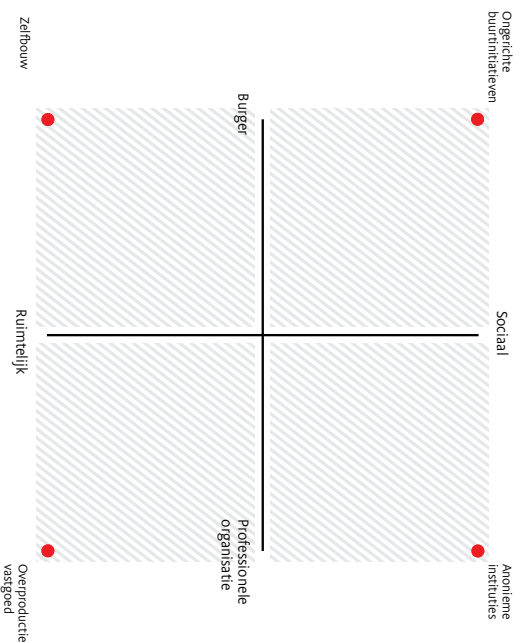
De sector van het bouwen is volop in beweging. Volgens Team Nederlandwordtanders staan wij aan het begin van een nieuwe bouwcultuur. Dat wordt zichtbaar in opgaven, werkwijzen, verdienmodellen, technologieën en samenwerkingsverbanden. Prangende vraagstukken op het gebied van onder meer zorg, water, energie, voedsel, mobiliteit, overproductie, afval en grondstoffen dagen ons uit om met bestendige oplossingen te komen. Daarin moeten ruimtelijke, financiële, ecologische en sociale componenten worden verbonden. Dit vergt een andere houding van alle spelers en het brengt andere ontwerpen en nieuwe typen opdrachtgeverschap met zich mee.

Waar velen gefocust zijn op het vastlopen van de bouwproductie, kijkt Nederlandwordtanders een stap verder. Te midden van alle veranderende omstandigheden en opgaven zien we mogelijkheden en kansen om de sector van binnenuit te vernieuwen. Dat biedt een tot nu toe ongekennd perspectief.

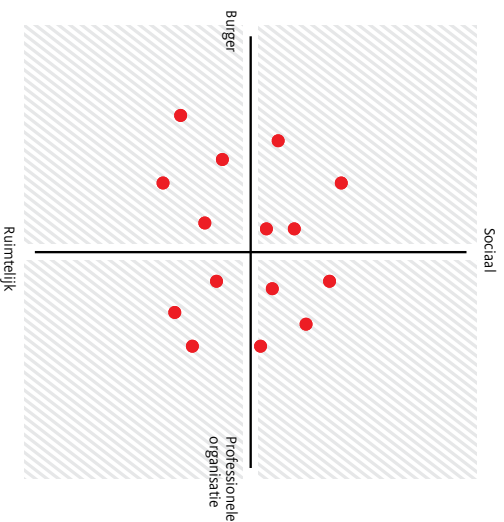
Over Nederlandwordtanders

Na een oproep uit de ontwerpwereld in 2013 gaf Rijksbouwmeester Frits van Dongen een vervolg aan het initiatief Nederlandwordtanders, dat zijn voorgangster Liesbeth van der Pol in 2009 in het leven had geroepen. Van der Pol gaf jonge werkzoekende ontwerpers in een reeks onderzoekslabs de kans om binnen de veranderende context actuele ruimtelijke vraagstukken te onderzoeken. Door de hoge productiesnelheid was dat in de jaren daarvoor nauwelijks aan bod gekomen. Inmiddels is Nederlandwordtanders uitgegroeid tot een vooruitstrevend platform met ruimtelijke vernieuwers en voorbeeldstellende projecten. Nederlandwordtanders brengt deze vernieuwende projecten in kaart. Zo wordt kennis uitgewisseld en kunnen succesvolle projecten worden versterkt en breder worden ingezet. Nederlandwordtanders zoekt naar de pijlers van de nieuwe bouwcultuur en geeft een impuls aan een nieuwe vaart in de ruimtelijke sector.

2008

2014

Het assenkruis

Om zicht te krijgen op deze nieuwe werkelijkheid heeft Team Nederlandwordt anders een denkraam gemaakt. In een assenkruis loopt een horizontale lijn met aan de ene kant de burger die zelf initiatieven neemt, en aan het andere uiteinde de professionals. De verticale as loopt van sociaal gerichte initiatieven naar puur ruimtelijk gedefinieerde opgaven. Aan de hand van dit assenkruis kunnen we projecten en activiteiten een plaats geven in een van de kwadranten. In het eerste kwadrant (sociaal en professioneel) vinden we de grootschalige instituties, bijvoorbeeld op het terrein van de zorg, onderwijs, water en energie. In het tweede kwadrant (ruimtelijk en professioneel) treffen we onder meer de productie van commercieel vastgoed aan. Kleinschalige zelfbouw vindt een plaats in het derde kwadrant (ruimtelijk en burger). Het vierde kwadrant (sociaal en burger) bevat onder meer buurtinitiatieven.

Het eerste assenkruis laat de 'oude' situatie zien—de stand van zaken in 2008. Daarin tekent zich af dat het in alle kwadranten vastloopt: bij het commercieel vastgoed is steeds meer sprake van overproductie, buurtinitiatieven leiden nog maar moeizaam tot concrete projecten en de grootschalige instituties worden steeds anoniemer. Daaronder staat hetzelfde assenkruis afgebeeld, maar dan anno 2014. In vergelijking met 2008 heeft een onmiskenbare beweging in de richting van het midden van het assenkruis plaatsgevonden. Dat is goed nieuws.

De uitersten (de burger en de professional, ruimtelijke en sociale componenten) sluiten elkaar niet langer uit, maar zijn naar elkaar toe gekropen om onderlinge verbindingen aan te gaan, met als uitkomst nieuwe werkwijzen en oplossingen. Nederlandwordt anders zet zich ervoor in dat deze ontwikkeling de komende jaren doorzet, zodat over circa vijf jaar integraaliteit en bestendigheid *business as usual* zijn geworden.

Ongelkende innovatie

Voor opdrachtgevers betekent de beweging naar het midden van het assenkruis dat zich tal van nieuwe mogelijkheden voordoen. Economisch, maatschappelijk en uit een oogpunt van duurzaamheid zijn het vernieuwingen waarvan de waarde niet valt te onderschatten. Het gaat onder meer over de professionalisering van burgerinitiatieven, minder anonieme instituties, herbestemming van leegstaand vastgoed en de digitalisering, die een *customized*, meer gerichte productie van bouwmaterialen mogelijk maakt. Met deze herpositionering kunnen de ruimtelijke disciplines opnieuw hun waardevolle kracht inzetten. Vraagstukken op het gebied van onder meer herbestemming, energie, waterhuishouding, grondstoffen, voedsel, mobiliteit, zorg en nieuwe samenlevingsvormen leiden tot nieuwe antwoorden en werkwijzen.

Door dit alles ontstaan businessmodellen die economisch duurzaam zijn en ecologische winst opleveren. Het doelbewust vormgeven van het proces en het ontwerpen van nieuwe producten spelen hierin een cruciale rol. Daarbij biedt het toepassen van informatietechnologie — van sociale media tot geavanceerde energie- en productietechnieken, zoals 3D-printing en *biobased* materialen — perspectieven. Als het lukt macht aan kracht te koppelen, macro aan micro en formeel aan informeel, dan kan het veranderende maatschappelijke veld juist de basis zijn voor een ongelkende economische, maatschappelijke en duurzame innovatie.

Professioneel burgercollectief

In de hoek van de burgerinitiatieven is sprake van professionalisering en tijdwinst. Door lokale kennis en wensen vroegtijdig te betrekken in nieuwe wijkontwikkelingen en door lokaal ondernemerschap aan te jagen, en daarmee de lokale economie en investeringsvermogen vrij te spelen, ontstaat een weerbaarder buurt.

Ithaka

Ontwikkelaar Edwin Oostmeijer vormde samen met bouwver projectontwikkelaar Van Bekkum Groep een gelegenheidscollectief voor het project Ithaka in Almere. Beiden geloofden dat ze in deze tijd alleen met een uitgesproken kwaliteit iets specifiek konden bouwen. Door een klankbordgroep van bewoners vanaf het begin bij het plan te betrekken, is het daadwerkelijk tot een andere invulling gekomen: 136 bijzondere woningen, twaalf ateliers en horeca rondom een gemeenschappelijk park van een hectare, met een biologische zwembad. (www.nederlandwordtanders.nl/projecten/ithaka)

Versnelling en schaalvergroting in de zelfbouw

Zelfbouw krijgt de komende jaren te maken met een enorme versnelling en opschaling. Dit is het gevolg van het gebruik van nieuwe digitale productietechnieken, zoals cnc-machines (computergestuurde freestechnieken) en 3D-printing. Hiermee wordt het eenvoudiger zelf dingen te maken en is het niet langer nodig serieus te produceren. Het ontwerp speelt in de schaalvergroting een cruciale rol. Individuele keuze en ontwerpsamenstelling kunnen worden gesytematiseerd, en daardoor toegankelijk worden gemaakt voor een grote groep.

Citizen M

Samen met de ondernemende investeerder Rattan Chadha en initiatienemer Hans Meyer ontwikkelde Concrete het concept voor een betere hotelervaring voor minder geld. Compacte, slim ingerichte, geprefabriceerde units met een grote ruimtelijke beleving reduceren de kamerprijs voor de *mobile citizens* van deze wereld. De kamers zijn overal ter wereld gelijk, maar worden na elk hotel verbeterd en vernieuwd. Ze zijn gestapeld boven op een dynamische living room, die steeds in aansluiting met de lokale omgeving en op toplocaties ontworpen wordt. (www.nederlandwordtanders.nl/projecten/citizenm)

Macro-vraagstukken en micro-belangen

Bij de sociale vraagstukken en instituties, zoals zorg, energie, voedsel en scholen, signaleren we een schaalverkleining. Hier zien we een samenwerking van institutionele partijen – de traditionele leveranciers – met burgercollectieven die traditioneel de consumenten waren. Door er meerdere kleine en grote partijen bij te betrekken, wordt de organisatie pluriformer en persoonlijker en kunnen macro-vraagstukken gekoppeld worden aan micro-belangen en -verantwoordelijkheden. Nieuwe technologie speelt hierbij, net als in de andere kwadranten, een belangrijke rol.

Endesa Paviljoen

De grootste elektriciteitsmaatschappij van Spanje, Endesa, gaf Rodrigo Rubio de opdracht voor het ontwerp van het Endesa Paviljoen in Barcelona. Het is het prototype voor een gebouw met een zo efficiënt mogelijke energiegenererende, stapelbare en zelf (digitaal) te produceren gevel. De gevel kreeg zijn typische vorm, die uniek is voor deze locatie, door het principe *form follows energy* – op basis van zonlicht, zonwering, isolatie, ventilatie, lichtinval, uitzicht et cetera. De opdrachtgever laat zien wat energie-innovatie kan inhouden en opent het perspectief van een nieuw esthetisch beeld. (www.nederlandwordtanders.nl/projecten/form-follows-energy)

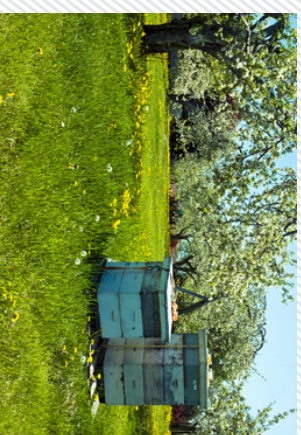

Meer eigen vermogen inbrengen

In het kwadrant waar tot voor kort een overproductie van vastgoed dreigde, is het van belang dat men niet langer alleen op snelle financiële winst gericht is en dat sociale en ecologische aspecten worden meegenomen in de businessmodellen. De tijd dat uitsluitend vreemd vermogen wordt aangetrokken is voorbij. Meer eigen vermogen genereert meer eigen risico, maar ook meer zeggenschap. Zo komen de tijd- en rentedruk in een ander perspectief te staan. Het succes van het project is afhankelijk van de (*communities van*) gebruikers. Het ontwikkelen en ontwerpen gebeurt in de loop van de tijd, gefaseerd en/of organisch.

Hortus botanicus Nijmegen

Triple E is een bedrijf dat landbouwelijke waarde in economische termen vat en op die manier de exploitatie van ooit opgegeven initiatieven, zoals de Nijmeegse hortus botanicus, het Wildermissie in Millingen en De Kleine Aarde in Boxtel, opnieuw mogelijk maakt. Triple E ontwikkelde hieruit het concept 'kathedraal economie': een manier om zonder vreemd vermogen duurzaam gebruik van deze plekken mogelijk te maken en tegelijkertijd duurzame werkgelegenheid te creëren. (www.nederlandwordtanders.nl/projecten/de-kathedraal-economie/)

Goede praktijkvoorbeelden

Dit is de theorie, maar er zijn ook al goede praktijkvoorbeelden. De almaar groeiende verzameling projecten en professionals op www.nederlandwordtanders.nl laat zien dat de nieuwe opgaven tot nieuwe oplossingen leiden en dat professionals aan die opgaven een nieuwe inhoud geven. Opdrachtgevers, ontwerpers, ontwikkelaars, adviseurs en bouwers bewijzen hun maatschappelijke waarde door een open houding, een groot besef van verantwoordelijkheid en een brede taakopvatting. Door de veelheid aan projecten op de site kunnen we langzamerhand een aantal lijnen onderscheiden. Het is een momentopname, maar inmiddels staat wel vast dat het veranderende veld en de grote dynamiek vereisen dat de ruimtelijke discipline haar verhouding tot dit speelveld opnieuw bepaalt. Wat zijn de kernwaarden, welke aanvullende competenties zijn er nodig en welke nieuwe processen en producten levert dat op?

Een derde dimensie

De praktijkvoorbeelden maken duidelijk dat de ruimtelijke sector volop in beweging is. Ook binnen Nederlandwordtanders ontwikkelt het denken zich snel. Want wie zijn nu de professionals, en wie zijn de burgers? Een van de oorzaken van het vastlopen van de uithoeken van het assenkruis is de rol die geld speelt in de huidige samenleving. Er is een scherp onderscheid tussen de 'professionaal' die geld verdient door er zijn tijd in te stoppen, en de burger die feitelijk alleen wordt gezien als consument. Maar wat gebeurt er nu als winstmaximalisatie uit het rechterdeel en 'het praten en zelf doen' uit de linkerzijde opschuiven naar het midden?

In ons tweedimensionale denkmodel vallen de burger en de professional nog samen met respectievelijk vrije tijd en geld (inkomen). Maar inmiddels rijst de vraag of de vanzelfsprekende koppeling tussen arbeid en inkomen nog wel op haar plaats is.

Wat gebeurt er als burgers structureel worden betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van projecten? Bijvoorbeeld als die burgers zorgen voor het beheer van de openbare ruimte, of het runnen van de bar in een herontwikkelingsproject? Hoe liggen dan de verhoudingen tussen professional en burger en wat is de relatie met tijd en geld?

Als we geld en tijd los zien van burgerschap en professionaliteit, dan schepst dat de ruimte om de burger anders te definiëren dan uitsluitend als een consument. En om zinnvolle arbeid dan niet langer uitsluitend in termen van financieel rendement te zien. Het zijn vragen die het waard zijn om nog eens goed over na te denken en die weer tot nieuwe, verrassende inzichten kunnen leiden. En wellicht een derde dimensie kunnen vormen in het assenkruis.

Team Nederlandwordtanders bestaat uit: Carolien Ligtenberg, (Bureau ZWIRT), Elise Serindou-Wissink (Elise.com), Rutger Oolbekkink en Guido Wallagh (Inho), in samenwerking met Gijs Frieing en Nicoline Kok (atelier Rijksbouwmeester).